

Finska ryor.

I Helsingfors har under december månad i herr I. Hörhammers nyligen öppnade konstgalleri pågått en stor, mer än hundra nummer omfattande utställning af gamla finska ryor. Hopbragt dels genom energiskt bedrifna inköp af herr Hörhammer, dels genom lån af enskilda personer och det finska Nationalmuseet, kompletterar utställningen de rika kollektionerna i det sistnämnda samt i de finska landsortsmuseerna och ger den intresserade tillfälle att bilda sig en uppfattning om ryeväfveriets historia i Norden. I en liten, men väl utstyrd och illustrerad katalog ger intendenten vid Nationalmuseet dr U. T. Sirelius en utredning af frågan.

Ryeväfveriet har utan tvifvel sitt första ursprung i Orienten, till hvilken både teknik och ornering hänvisa, och kan ha kommit till Norden på två vägar, under 1000- och 1100-talen med de arabiska och byzantinska handelsförbindelserna eller under den senare medeltiden genom den saracenska konstindustrien, som utgrenade sig till Frankrike och andra västerns länder. Den senare vägen förefaller sannolikare och har åtminstone ej så många luckor i fråga om det nu bevarade materialet. Det bör dock ihågkommas, att detta hänför sig till en under senare hälften af 1700-talet märkbar kraftig uppblomstring af ryeväfveriet, som då upptog åtskilliga motiv ur tidens moderna västeuropeiska formskatt. Men redan tvåhundra år tidigare kunna vi iakttaga en annan blomstringsperiod, under Vasakonungarna, nedärfd från medeltiden och snabbt dalande i början af 1600-talet. Finland hade härvid en betydande roll, och därifrån utfördes ryor, liksom finn- eller dubbelväfnader, västerut. Samtida beskrifningar på ryorna gifva vid handen, att de sannolikt voro utförda i geometriska mönster och enkla färger, hufvudsakligen ullens naturliga hvita och svarta, samt den ur hembygdens växtvärld lätt vunna gula. Huru denna ornering förhöll sig till möjliga orientaliska förebilder är icke bekant.

Säkert är, att 1700-talets finska ryor ansluta sig till svenska förebilder, liksom det finska namnet »ryijy» är af svenskt ursprung.

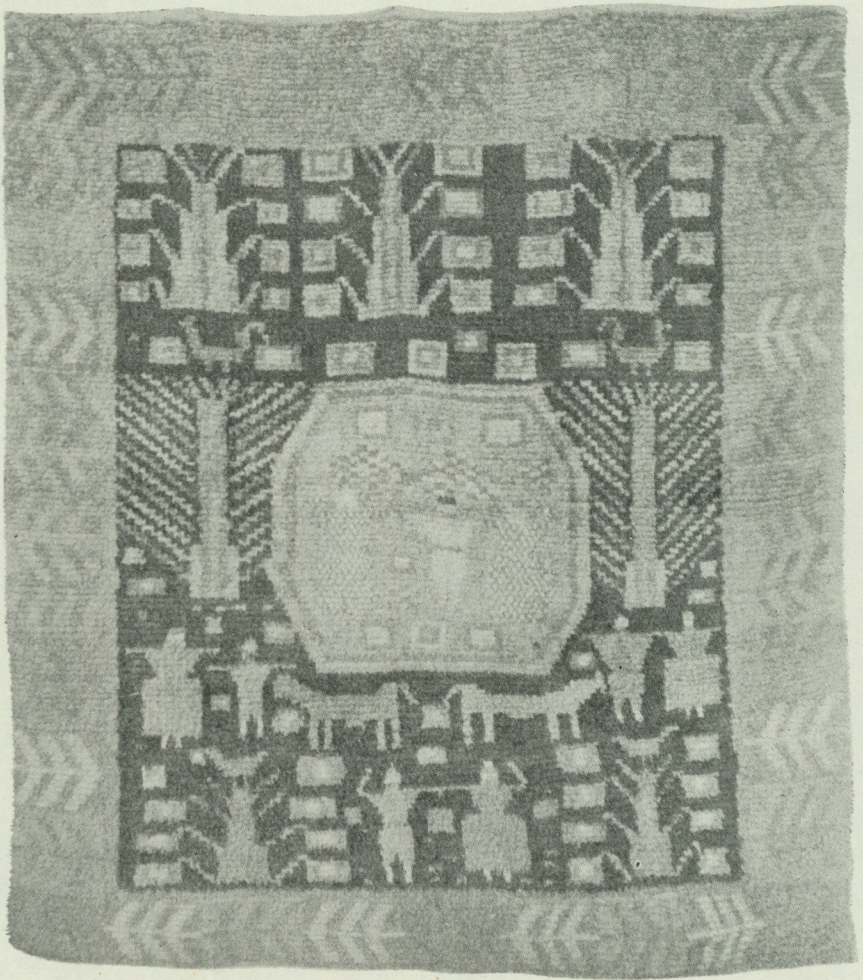

Fig. 1. Rya från år 1721. Mellersta Finland.

De förekomma också endast i de västliga delarna af landet, medan det östliga savolaks-karelska området icke har någon dylik allmogeslöjd att uppvisa; karelarna utmärkte sig i en annan textilt teknik, broderierna, som gå tillbaka till hednatiden. Att ryorna samtidigt alldeles saknas här, synes just bevisa, att de aldrig kommit denna väg.

Under 1700-talet kan iakttagas en utveckling af ryeväfveriet,

som först och främst vann betydelse för allmogen själf, i det dess alster fingo insteg i bondehemmen. Tidigare hade de väl förfärdigats där, men begagnats hufvudsakligen af ståndspersoner. Orneringen blir också rikare; de till öfvervägande del geometriska mönstren ersättas af växtslingor, blommor, mänskliga och djurfigurer. Viktigast äro den i midtfältet uppträdande tulpanen, palmetten och slingan i bårdorneringen, lifsträet samt kransen kring ägarinnans initialer; ryan var en oundgänglig del af de nygiftas bohag, och dess ändamål var i förbigående sagdt att tjäna som sängtäck, ej som golfmatta. Ornamenten upptogos på olika håll; Sirelius hänvisar med rätta särskildt på märkdukarna, men man kan också tänka sig andra förebilder, t. ex. de sydsvenska gobelängväfnaderna från förra hälften af 1700-talet, med bård och rikblommigt midtfält med en tulpan i kruka innerst. Kransen med initialer, som ju är ett förhärskande motiv äfven på kistmålerierna, efterbildar väl den kända typen för gamla svenska fanor, sådana som hängde i åtskilliga sockenkyrkor.

Det var den gustavianska tiden, som såg denna uppblomstring. Ungefär i det andra årtiondet af 1800-talet inträdde förfallet; de organiska formmotiven föllo sönder i rena meningsslösheter, så att man med rätta sagt, att t. ex. granatäpplet förvandlades till en krabba, som försetts med ögon och ben för mera likhets skull. Under 1800-talet får upprepningmönstret, rutindelning, blommor m. m., afgjord öfvervikt i midtfältet.

I tekniskt hänseende markeras blomstringstiden genom att raggen inemot 1800 blir längre och tätare, beroende på ombyte af fårras och bättre ull. Många 1700-tals ryor, i synnerhet från mellersta Finland, ha en glans, som saknas i alstren af senare tid.

Sirelius har indelat de finska ryorna efter vissa ledande orneringsprinciper, främst i fråga om bården, och därmed sökt fastställa landskapstyper. Genom sina sammanställningar har han uppnått vissa resultat, i det en del bårdgrupper lokalisera sig i västra eller södra Finland, i synnerhet under äldre tid. Sedermera äger i synnerhet i mellersta Finland, en hopblandning rum, som försvårar öfverblicken; typerna gå nog mycket in i hvarandra, och olikheter i upptagande af nya motiv tyckas vara tillfälligheter utan egentlig

Fig. 2. Rya från år 1798. Wichtis i Nyland.

bärvidd. Palmetten och tulpanen äro ju urgamla och gå genom århundraden, men ha i våra ryor haft en rätt sen och kort roll.

Huru som helst, ryorna äro icke blott ett intressant etnografiskt forskningsobjekt, utan genom sin ståtliga, representativa karaktär eftersträfvade af samlare. De ha allmogekonstens bästa tilldragande egenskaper, hållbarheten, de starka och lifliga färgerna och den fina känslan för harmonien i färgsammanställningarna. Att de nu i samlad trupp upptagits i den finska konsthandeln innebär nog en berättigad önskan att också vinna utländska afnämare.

K. K. Meinander.

Litteratur.

Martin P. Nilsson, *Studien zur Vorgeschichte des Weihnachtsfestes* i Archiv für Religionswissenschaft B. XIX. H. 1 sid. 50—150.

Allt mer och mer stadgar sig folklifs- och forntroforskningen till en grundligt kritisk vetenskap. Uppgiften är ej längre endast att bryta nya vägar och riktlinjer på ett förut obearbetadt område utan också att allt nogare undersöka de redan utförda arbetenas bärighet och målsenighet. Ett märkligt alster af denna allt mer på djupet gående undersökning är här ofvan nämnda afhandling. Författaren har däri fortsatt att lösa den svåra uppgiften att genom ett samvetsgrannt boskifte låta den germanska och den klassiska kulturen hvardera erhålla sin rättmätiga andel i vår folksed och forntro sig tillräknad, för så vidt dessa angå jul och nyår. Härvid nagelfar han både Tille och Bilfinger, särskildt den förre ganska hårdhänt, och underkastar för öfrigt själfva källlitteraturen en ingående kritik. Att här i sin tur egna den koncentreradt innehållsrika och skarpsinniga afhandlingen en kritisk behandling skulle kräfva ett mycket ansenligt utrymme och sannolikt äfven föranleda ett vidlyftigt meningsutbyte. Vare det därför nog med att här med dessa få rader fästa uppmärksamheten vid denna